

Asia: VN/5966/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yleistä

Monimuotoiset perheet -verkosto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitysluonnoksesta vanhemmuuslaiksi ja toteaa lausuntonaan seuraavaa:

Lähtökohtaisesti on hyvä, että lainsäädäntöä kehitetään suuntaan, jossa isyyttä ja äitiyttä ei enää säännellä erillisissä laeissa vaan vanhemmuuden sääntely yhdistetään omaksi kokonaisuudekseen. Tämä mahdollistaa lapsen perheoikeudellisten suhteiden tarkastelun kokonaisuutena sekä lisää lainsäädännön sisäistä johdonmukaisuutta.

Samalla on kuitenkin todettava, että ehdotettu uudistus on liian teknisluonteinen ja suppea. Lakien yhdistämisen yhteydessä olisi ollut mahdollisuus tarkastella vanhemmuuden käsitettä laajemmin sekä niitä yhteiskunnallisia muutoksia, joita perheissä ja vanhemmuuskäsityksissä on tapahtunut. Hallituksen esitysluonnoksessa tyydytään toteamaan, ettei tämä olisi ollut käytössä olevilla resursseilla mahdollista. Tämä on outo väite, koska hallitus kuitenkin itse päättää niistä resursseista, joita lainvalmisteluun laitetaan.

Ollakseen aidosti perheiden monimuotoisen todellisuuden huomioiva, hallituksen esityksen pohjaksi olisi tullut tehdä laajamittainen selvitys siitä, miten vanhemmuus toteutuu tämän päivän suomalaisissa perheissä.

Käsillä oleva esitysluonnos jättää korjaamatta useita tämänhetkisessä lainsäädännössä monimuotoisia perheitä haastavia asioita:

- 1) Se estää edelleen kuolleenä syntyvän lapsen isyyden vahvistamisen.
- 2) Se jättää korjaamatta ilmeisen epäkohdan transihmisten vanhemmuuden osalta, kun se edelleen edellyttää, että synnyttäjää merkitään väestörekisteriin lapsen äitinä ja se, jonka siittiöistä lapsi on syntynyt, lapsen isänä.
- 3) Se jättää tarkastelematta kriittisesti sekä vanhemmuuden määräytymisen perusteita ja niihin sisältyviä periaatteellisia ongelmakohtia, että sitä, olisiko joissain tilanteissa lapsen edun mukaista, että hänellä voisi olla useampi kuin kaksi juridista vanhempaa.

Siten esitys on lähtökohtaisesti liian suppea ja tulisi palauttaa valmisteluun. Uudelleenvalmistellussa esityksessä tulisi ratkaista kuolleenä syntyvän lapsen vanhempien sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhempien erityistilanteet sekä kaikki perhetilanteet, joissa lapsella on tosiasiallisia vanhempia, joiden vanhemmuutta ei nykytilassa pystytä oikeudellisesti tunnistamaan.

Hallituksen on käsillä olevan esityksen käsittelystä riippumatta ryhdyttävä viipymättä selvittämään vanhemmuuden sääntelyn todellisia uudistustarpeita ja toteutettava tässä selvityksessä esiin tulleet muutostarpeet laajasti. Selvitystyössä tulee tarkastella myös muita relevantteja perhesuhteita säänteleviä lakeja, esimerkiksi adoptiolakia, hedelmöityshoitolakia sekä lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.

Yleisesti voidaan todeta, että lainsäädännön kielen muuttaminen sukupuolineutraalimpaan suuntaan on hyvä lähtökohta ja esityksessä se on tehty huolella. Samalla linjaus siitä, että käsitteet äiti ja isä on edelleen säilytettävä laissa on ongelmallinen. Riittäväillä resursseilla olisi voitu tehdä tarvittavat käsitteelliset muutokset myös muihin lakeihin. Suuri osa näistä muutoksista joudutaan joka tapauksessa tekemään translain muutoksen yhteydessä.

Monimuotoiset perheet -verkosto pyytää kiinnittämään huomiota Lastenvalvojat ry:n lausunnossaan esittämään toiveeseen lastenvalvojien ja neuvolahenkilökunnan koulutuksista lainsäädännön uudistuksiin liittyen sekä käsikirjan laatimisesta näitä tilanteita varten. Verkosto toivoo, että riittävästi resursoitujen koulutukset sekä käsikirja laaditaan, jotta nämä ammattiryhmät osaisivat varmasti hoitaa myös äitiyttään tunnustavien henkilöiden ja muiden harvinaisempien perheiden tilanteet lain mukaisesti ja oikein.

Yksityiskohtaiset huomiot

2. Nykytila ja sen arviointi

Lainsäädännön nykytilan arviointi sekä muutostarpeiden selvittäminen on tehty tässä esityksessä huolestuttavan suppeasti. Erilaisten perhetilanteiden oikeudellisia haasteita ei ole selvitetty kyllin tarkasti eikä lainsäädännön muuttamista olennaisilta periaatteellisilta osin edes harkittu. Tämä on valitettavaa, koska tässä kohtaa olisi ollut mahdollisuus harkita myös sellaisten perhesuhteiden oikeudellista suojaamista, jotka tällä hetkellä ovat vailla lain suojaa.

2.2. 30 päivän peruuttamis- ja kiistämismahdollisuudesta luopuminen

Tämä muutos nopeuttaa vanhemmuuden virallista vahvistamista niissä tilanteissa, joissa vanhemmuus vahvistetaan tunnustamalla. Muutos on oikeansuuntainen ja hyvä. Samalla on tärkeää, että mahdollisuuksia vanhemmuuden kumoamiseen parannetaan myös ennakkollisen tunnustamisen jälkeen.

2.5. Isyyden ja äitiyden selvittämisen käyttöala ja selvittämisen keskeyttäminen

Esityksen sivulla 8. kolmanneksi viimeisessä kappaleessa todetaan, että isyyden selvitysten keskeyttämisen ”laskusuuntainen kehitys on kuitenkin myönteinen”. Näin voi olla tilanteissa, joissa lapsille vahvistetaan lapsen elämässä läsnä olevan isän isyys useammin kuin aiemmin. Samalla isyyden selvittäminen keskeytetään aina esimerkiksi tilanteessa, jossa itsellinen nainen on tullut raskaaksi hedelmöityshoidoilla. Näiden tilanteiden lisääntymistä ei voida arvottaa kielteiseksi ja siksi esitämme tämän lauseen poistamista.

2.6. Isyyden vahvistaminen oikeudenomistajien suostumuksen perusteella

On hyvä, että tämä mahdollisuus laajennetaan myös hedelmöityshoitojen tuloksena syntyviin lapsiin, joiden vanhemmuus vahvistetaan hoitoihin annettavan suostumuksen perusteella.

2.9. Naisparien hedelmöityshoidot ja valinnanvapauden laajentaminen

Tämän etenkin sateenkaariperheiden apilaperheitä koskevan valinnanvapauden laajentaminen on hyvä asia. Samalla jää tarkastelematta, miksi vastaavaa valinnanvapautta ei voisi ulottaa myös eri sukupuolta oleville pareille. Esimerkiksi transmiesten kohdalla, mutta myös cis-heteromuotoisilla

pareilla, voi olla tilanteita, joissa olisi tarkoituksenmukaista mahdollistaa sukusolujen luovuttajan isyyden vahvistaminen.

Myös vakiintuneessa parisuhteessa elävän olisi voitava saada hedelmöityshoitoja ilman puolison erillistä suostumusta. Tällöin puolisoa ei voitaisi vahvistaa hoitojen tuloksena syntyvän lapsen vanhemmaksi, koska hän ei olisi antanut hoitoihin tarvittavaa suostumusta. On kuitenkin yksilönvapausperiaatteen vastaista, ettei parisuhteessa elävä voi saada hoitoja ilman puolisonsa suostumusta silloin, kun hoidoilla ei ole vaikutusta puolison perheoikeudelliseen asemaan. Poikkeuksen tästä muodostavat heteromuotoisessa avioliitossa elävät, joiden osalta puolison suostumuksen vaatiminen on perusteltua, sillä puolison isyys toteutuu avioliiton isyysolettaman perusteella ja siten tilanne vaikuttaa hänen oikeudelliseen asemaansa suoraan.

Hedelmöityshoitolakia olisi vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä muutettava siten, että hedelmöityshoitoja voidaan antaa myös juridiselle miehelle. Käytännössä näin voidaan toimia, mutta lain sukupuolittuneisuus voi altistaa transmiehiä syrjinnälle hoitojen saatavuudessa sekä aiheuttaa haasteita hoitojen tuloksena syntyvien lasten oikeudellisen aseman vahvistamiselle.

Hedelmöityshoitolaissa tulisi myös selkeyttää ero nk. RIVF-hoitojen ja sijaissyntyysjärjestelyjen välillä. RIVF-hoidoissa naisparin toisen osapuolen hedelmöitetty munasolu istutetaan toisen osapuolen kohtuun. Näin voi olla tarpeen toimia, jos esimerkiksi toisella osapuolella on toimivat munasolut, mutta ei kohtua, ja toisella toimiva kohtu, mutta vaikeuksia hedelmöityä omilla munasoluilla. Nämä järjestelyt eivät ole sijaissyntyysjärjestelyjä vaan parin omilla munasoluilla toteutettua hedelmöityshoitoa. Hedelmöityshoitoklinikoiden käytäntöjen selkiyttämiseksi tällaisten järjestelyjen sallittavuuden tarkentaminen lainsäädännössä on tarpeen.

4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Sivulla 25 esitetään harhaanjohtavasti, että esityksellä olisi vaikutuksia naisparien yhdenvertaisuuteen suhteessa eri sukupuolta oleviin pareihin. Esitys palauttaa tilanteen, joka on ollut voimassa vuodesta 2007 aina äitiyslain voimaantumiseen vuonna 2019 ja siten sen yhdenvertaisuusvaikutukset eivät ole mainittavat.

5. Muut toteuttamismahdollisuudet

Monimuotoiset perheet -verkosto on hyvin pettynyt siihen, ettei vanhemmuuslakia lähdetty rakentamaan laajasti uudistustarpeita selvittäen vaan tyydyttiin teknisluontoiseen yhdistämiseen.

5.2. Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

Tässä osiossa vertailumaiksi ovat valikoituneet vain sellaiset maat, joiden lainsäädäntö ei mahdollista useamman kuin kahden vanhemman tunnustamista. Esimerkiksi Kanada, jossa lapsella voi jo olla kolme juridista vanhempaa, tai Hollanti, jossa tämän sisältöistä lainsäädäntöä parhaillaan valmistellaan, eivät ole vertailumaiden joukossa. Tämä viestii siitä, ettei muita vaihtoehtoja kuin kahden oikeudellisen vanhemman mahdollistamista, ole edes haluttu lähteä selvittämään.

7. Säännöskohtaiset perustelut

4§: Esityksen sivulla 37 puhutaan miehen oikeudellisen sukupuolen vaihtamisesta, korrekti ilmaisu on ”korjata”. Miksi tässä samassa yhteydessä ei olisi voinut sisällyttää mahdollisuutta siihen, että jos henkilön oikeudellinen sukupuoli vanhemmuutta vahvistettaessa on nainen, hänet voitaisiin vahvistaa lapsen äidiksi? Perustelut on tässä pykälässä kirjoitettava muotoon, jossa ei ole mitään epäilystä siitä, etteikö siittiöt raskauden alkuun saattamiseksi tuottaneen geneettisen vanhemman vanhemmuutta voitaisi vahvistaa tilanteessa, jossa hän on siittämis- tai hedelmöityshoitojen antamishetkellä ollut juridiselta sukupuoleltaan nainen. (Ks. Sateenkaariperheet ry:n lausunto tässä asiassa.)

7§: Vanhemmuuden selvittäminen kuolleen lapsen kohdalla.

On ihmeteltävä, miksi esitystä tehdessä ei ole edes harkittu vaihtoehtoa, että kohtuun kuolleen lapsen vanhemmuus voitaisiin selvittää (tämä huomio koskee myös §18). Elävänä syntyneen lapsen osalta vanhemmuus voidaan esityksen mukaan selvittää, vaikka lapsi olisi kuollut vain lyhyen aikaa syntymänsä jälkeen. Tämä asettaa eri tilanteissa lapsensa menettäneet eriarvoiseen asemaan keskenään. Elävänä syntyneen, mutta pian syntymän jälkeen kuolleen lapsen tunnustamista pidetään esityksessä ”inhimillisesti tärkeänä”, mutta kuolleenä syntyneen lapsen osalta vastaavaa inhimillistä tärkeyttä ei haluta huomioida.

Monimuotoiset perheet -verkoston näkemyksen mukaan myös kohtuun kuolleen lapsen kohdalla tulisi hyväksyä lapsen ennakkollinen tunnustaminen ja vahvistaa kuolleen lapsen vanhemmuus vastaavasti kuin elävänä syntyneen, mutta pian syntymän jälkeen kuolleen lapsen kohdalla. Kohtuun kuolleen lapsen vanhemmuus tulisi voida vahvistaa myös määräajan kuluessa lapsen kuoleman jälkeen. Meille on epäselvää, onko edes aviomies kuolleenä syntyneen lapsen isä vai katsotaanko, ettei kuolleenä syntynyttä lasta ole oikeudellisesti katsottuna lainkaan olemassa.

Vanhemmuuden vahvistamisen estämisen perusteena kohtuun kuolleen lapsen osalta on hallituksen esitysluonnoksessa se, että tunnustamisella ei voida enää lapsen kuoleman jälkeen edistää lapsen

parasta. Samalla tunnustamiseen liittyvä rajoitus kuitenkin asettaa lapsen kuoleman kokeneet keskenään eriarvoiseen asemaan myös suhteessa muuhun lainsäädäntöön ja perhe-etuuksiin.

Perhevapaaudistuksessa hallituksen esityksen mukaan vanhempainrahan saamisen edellytyksenä on vanhemmuuden tunnustaminen. Lapsen syntyessä kuolleena lapsen toisella vanhemmalla on perhevapaaudistuksen mukaan oikeus 24 päivään vanhempainrahaa. Vanhemmuuslain sisältämän rajauksen perusteella vanhempi, joka ei ole tunnustanut lastaan, ja jonka lapsi syntyy kuolleena, ei olisi oikeutettu vanhempainrahaan.

Joissain tilanteissa sillä, ettei vanhemmuutta voida vahvistaa, voi olla vaikutusta myös leskeneläkkeeseen; jos leskeneläkkeen saamisen edellytyksenä on yhteinen lapsi, mutta lapsi on syntynyt kuolleena eikä vanhemmuutta ole voitu vahvistaa, henkilö ei voi puolison kuollessa saada leskeneläkettä. Korostamme, että tässä puhutaan hyvin pienistä eroista: kyse voi pahimmillaan olla minuuteista ja siitä, ehtiikö lääkäri todeta lapsen elävänä syntyneeksi ennen tämän kuolemaa.

Monimuotoiset perheet -verkosto ja sen jäsenjärjestö Käpy ry ajavat oikeutta henkilötunnukseen myös kuolleena syntyneille, jotta lapsen tiedot voitaisiin kirjata väestörekisteriin ja tiedot näkyisivät molempien vanhempien tiedoissa. Tämä ei ole mahdollista, jos kuolleena syntyneen lapsen vanhempi ei voi tunnustaa vanhemmuuttaan.

Lopuksi

Hallituksen esitysluonnos on lähtökohdaksi annetuissa puitteissa hyvin valmisteltu ja tarkoituksenmukainen. Tässä lausunnossa esitetty kritiikki ei kohdistu esityksen valmistelutyöhön vaan siihen, minkälaiset puitteet valmistelulle on ministerin sekä hallituksen toimesta annettu.

Lisätietoja

Anna Moring

Johtava asiantuntija

Monimuotoiset perheet -verkosto

050 3750832

anna.moring@monimuotoisetperheet.fi

Monimuotoiset perheet -verkosto

on kymmenen suomalaisen perhejärjestön yhteistyöverkosto, johon kuuluvat Adoptioperheet ry, Familia ry, KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Lapsettomien yhdistys Simpukka ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Monikkoperheet ry, Suomen nuoret lesket ry, Suomen Uusperheiden Liitto ry ja Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.

www.monimuotoisetperheet.fi

Moring Anna
Monimuotoiset perheet -verkosto